

TEN STRIJDE TEGEN ONGENUANCEERDE BEELDVORMING OVER OUDEREN

Tijdens de jaarlijkse Geriatriedagen is hij officieel op het internet gelanceerd: de Canon van de Gerontologie. Doel van de samenstellers is om het eenzijdige beeld te doorbreken dat in Nederland van het ouder worden bestaat. Zou de Canon ook iets kunnen betekenen voor de beeldvorming over ouderen met dementie? Peter Bakens en Frans Hoogeveen bekeken de Canon en spraken met Marja Aartsen, redacteur en lid van de stuurgroep.

De Canon van de Gerontologie

Veel jonge mensen, ook studenten van de Haagse Hogeschool aan wie wij lesgeven, hebben een ronduit negatief en stereotiep beeld van de ouderdom. Een baan in de ouderenzorg, laat staan in de psychogeriatric ambieën jongeren daarom niet bijster graag. Deze negatieve beeldvorming zal ons, gelet op de teruglopende beroepsbevolking en het snel stijgende aantal mensen met dementie, binnen afzienbare tijd voor een enorm probleem plaatsen: hoe krijgen we in de toekomst voldoende professionals in dit werkveld? Is het nog te keren? Is bijvoorbeeld de Canon van de Gerontologie een middel om de beeldvorming over ouderen in positieve zin te beïnvloeden? En bereikt deze Canon jonge mensen voor wie een baan in de psychogeriatric tot de mogelijkheden behoort?

Een Canon, wat is dat eigenlijk?

Voordat we deze vragen kunnen beantwoorden even een stapje terug. Een Canon, wat is dat eigenlijk? Een Canon is een overzicht van belangrijke feiten, gebeurtenissen, teksten, personen en processen die over een bepaald thema in samenhang worden gepresenteerd. Zo bevat de Canon van Nederland de belangrijke historische gebeurtenissen om in één oogopslag kennis te kunnen maken met de geschiedenis van ons land. Maar eigenlijk kun je op elk gebied een dergelijke overzichtelijke presentatie maken. Zo bestaan er Canons van de klassieke muziek, de kerkgeschiedenis en de filmhistorie. En in 2010 presenteerde het lectoraat Opvoeding en Jeugd van De Haagse Hogeschool, in samenwerking met de gemeente Den Haag, de Canon van de Opvoeding. Sinds februari 2011 hebben we dan de Canon van de Gerontologie, over het proces van het ouder worden. Ook deze Canon biedt een overzicht van allerlei wetenschappelijke feiten en andere zaken die de moeite waard zijn om breed verspreid te worden onder de bevolking. In dit geval

De basis is er beslist, maar we zien nog wel een uitdaging in het aantrekkelijker en toegankelijker maken van dit naslagwerk

met het doel het eenzijdige beeld van het ouder worden in Nederland te doorbreken. Een keur aan wetenschappers van verschillende Nederlandse universiteiten en kennisinstituten werkt aan de canon mee. Zij streven naar toegankelijke teksten gebaseerd op wetenschappelijke publicaties.

De Canon van de Gerontologie is ingedeeld in vijf domeinen:

1. Lichaam (biologie van het ouder worden).
2. Individu (psychologie van het ouder worden).
3. Samenleving (sociologie van het ouder worden).
4. Geheugen (cognitieve veroudering).
5. Gezondheid (epidemiologie van het ouder worden).

De domeinen staan onder redactie van een op dat gebied gespecialiseerde hoogleraar. Een stuurgroep, met daarin vertegenwoordigers van Vilans, het tijdschrift *Gerōn*, de Nederlandse Vereniging voor Gerontologie en de faculteit Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam, draagt de eindverantwoordelijkheid voor deze Canon in wording.

Een kijkje nemen

Laten we eens een kijkje nemen in de Canon van de Gerontologie door de ogen van de DENKBEELD-lezer. Surft u even met ons mee, naar www.canongerontologie.nl? In het domein *Lichaam* moeten we eerlijk gezegd even met de tanden op elkaar doorzetten: biomoleculen en oxydatie, *transgene expressie* en *apoptose* – het zijn zeker niet de alledaagse feiten en begrippen over lichamelijke veroudering die hier aan de orde komen. Toch krijgt ook de lezer van

DENKBEELD ons inziens in een paar pagina's een goed beeld van de meest recente theorieën over (lichamelijke) veroudering.

Het domein *Individu* brengt ons dicht bij huis. Bij het levensverhaal dat elk mens met zich meedraagt en het enorme belang van rouw(verwerking) in ieders leven. Denk bijvoorbeeld aan hoe belangrijk het is als hulpverlener in de psychogeriatric de rouwprocessen die mensen met dementie en hun naasten doormaken, vroegtijdig te signaleren en actief te begeleiden. Veel herkenning biedt ook het domein *Samenleving*, mede dankzij de bijdrage van 'eenzaamheids-specialist' Theo van Tilburg. Maar eveneens aandacht in dit domein voor de theoretische stromingen die er over de sociologie van het ouder worden bestaan.

In het domein *Geheugen* komen de begrippen cognitie en veroudering aan de orde en treffen we onder andere een kort overzicht van de ziekte dementie aan. En in het domein *Gezondheid* ten slotte onder meer aandacht voor het effect van leefstijl of leefgewoontes op veroudering. Ook dit is een onderwerp dat de lezer van DENKBEELD zal aanspreken, bijvoorbeeld de casemanager dementie die het belang van bewegen zal willen benadrukken.

De Canon van de Gerontologie is duidelijk nog in aanbouw, gezien het aantal 'rode' gedeeltes waarbij is aangegeven dat de links naar verdiepende feiten nog niet beschikbaar zijn. Maar stel dat de inhoud compleet is, zou dan met deze Canon het doel worden bereikt: dat een breed publiek, onder wie studerende jongeren, de weg vindt naar deze 'vraagbaak' en dat er op die manier een evenwichtiger en positiever beeld van het ouder worden ontstaat? De basis is er beslist, maar we zien nog wel een uitdaging in het aantrekkelijker en toegankelijker maken van dit naslagwerk. Niet alleen door meer gebruik te maken van foto's en film, maar ook door nog eens goed te kijken naar het taalgebruik.

Betrouwbaar en objectief

Om nog wat meer te weten te komen over de ambities en de bedoelingen van dit interessante initiatief, spraken we met *Marja Aartsen*, een van de redacteurs en lid van de stuurgroep.

Hoe zou je de Canon willen omschrijven?

'Het katholicisme heeft een Canon van heiligen. Dat is wel een mooie vergelijking: in de Canon van de Gerontologie moet alle kennis komen die tot ons vakgebied behoort, onze

"heilige" verzameling van betrouwbare, objectieve informatie over de ouderdom. Voor iedereen toegankelijk via onze website.'

Voor wie is de Canon in eerste instantie bedoeld?

'Het gaat om gerontologie, we hebben bewust de grens gelegd bij de 'normale' veroudering. Vooralsnog houdt dit in dat het medische domein en de geriatrie erbuiten vallen. Natuurlijk is die grens niet absoluut. Zo vind je in een van de vijf domeinen van de Canon – *Geheugen* – wel informatie over dementie. Maar in eerste instantie beperken we ons tot de normale veroudering, in lichamelijk, psychisch en sociaal opzicht. Dat is al een hele klus. We denken dat er vanaf mbo-plusniveau veel belangstelling voor zal zijn.'

Hoe gaat het opzetten van zo'n Canon precies in z'n werk?

'We hebben een stuurgroep die de grenzen van het werk bepaalt. Die stuurgroep heeft bijvoorbeeld de vijf domeinen bedacht. Dan heeft ieder domein z'n eigen redacteur. Die zijn verantwoordelijk voor de optimale invulling van het domein; zij zoeken goede schrijvers om de teksten aan te leveren. De Canon kent uiteindelijk drie lagen: eerst algemene kennis, dan een aantal specifieke thema's en daaronder de verdieping. Omdat we zoveel mogelijk op elkaar willen afstemmen verloopt het schrijfproces enigszins traag. Maar het is dan ook geen Wikipedia, we willen zoveel mogelijk gecontroleerde kennis. Soms ontstaat er overlap. Het onderwerp "zingeving" bijvoorbeeld vind je zowel onder *Samenleving* als onder *Individu*, het ene stuk geschreven door een socioloog, het andere door een psycholoog. In totaal zijn er zo'n veertig mensen bezig aan de Canon, een zeven tot acht per domein.'

Is het niet een beetje elitair, met zo'n hoog wetenschappelijk gehalte?

'Nee, we proberen de kennis zo helder mogelijk op te schrijven. Al is er voor sommige doelgroepen misschien nog een zekere "vertaling" nodig. En de vorm waarmee we werken – een website in plaats van een boek – maakt het toegankelijk voor het publiek. Door de digitale uitvoering van de Canon heb je natuurlijk ook de mogelijkheid om met links te werken, dat is heel handig. Wel moeten we nog meer gebruik maken van filmpjes en plaatjes, dat zal de Canon nog aantrekkelijker maken.'

'We proberen de kennis zo helder mogelijk op te schrijven. Al is er voor sommige doelgroepen misschien nog een zekere "vertaling" nodig'

Is er ook belangstelling vanuit commerciële hoek?

'Nee, de Canon wordt onder andere gefinancierd door een bijdrage vanuit het Fonds Sluyterman van Loo. De schrijvers werken in principe pro deo. En ook de deelnemende instituten dragen een steentje bij. Zo stelt de Vrije Universiteit Amsterdam bijvoorbeeld mij in de gelegenheid om aan de Canon te werken. Vanuit wetenschappelijke hoek is er een zekere ambivalentie om commerciële sponsors te werven. Men is dan bang voor beïnvloeding, wetenschap hoort objectief te zijn.'

Ons lectoraat Psychogeriatric heeft een soortgelijk ideaal als de Canon: het verbeteren van de beeldvorming over de ouderdom, in ons geval specifiek gericht op mensen met dementie. Hoe komt het denk je dat veel jongeren zo negatief denken over bijvoorbeeld werken met ouderen? En hoe kun je dat ombuigen?

'Dat heeft te maken met het onvermogen van veel jongeren om zich te identificeren met verval, verlies, eindigheid en sterven. Dat zijn de stereotiepe begrippen die verbonden lijken te zijn met ouderdom. Die begrippen komen (nog) niet voor in de leefwereld van jongeren. Het is daarom belangrijk de positieve kant van het ouder worden te benadrukken. Groei, leren en persoonlijke ontwikkeling zijn ook onderdeel van de zogeheten "vierde levensfase", maar zij worden doorgaans onderbelicht. Door aan dit soort zaken wel aandacht te besteden, kan de Canon de negatieve beeldvorming mogelijk beïnvloeden. Ook het economische vooroordeel – dat ouderen alleen maar geld kosten – kan worden tegengegaan door de maatschappelijke bijdrage van ouderen te belichten.'

Is er in de toekomst op dit punt misschien samenwerking mogelijk tussen de Canon en ons lectoraat Psychogeriatric?

'Dat sluit ik zeker niet uit. Zoals gezegd beperken we ons in eerste instantie tot de gerontologie. Maar het is logisch dat de geriatrie als eerste uitbreiding in aanmerking komt. En we hebben inderdaad een gemeenschappelijk belang: meer positieve aandacht voor de ouderdom.'

Peter Bakens is verplegingswetenschapper en lid van de kenniskring van het lectoraat Psychogeriatric aan De Haagse Hogeschool. Voor reacties: P.M.M.Bakens@hhs.nl.

Frans Hoogeveen is hoofdredacteur van DENKBEELD, gz-psycholoog en lector Psychogeriatric aan De Haagse Hogeschool.

DOORDENKER

Een nieuwe lente

'Dementie komt de laatste tijd te rooskleurig in het nieuws. Het wordt allemaal zo positief voorgesteld! Dat maakt het ons niet gemakkelijk. Het ideaal dat wordt voorgehouden kunnen wij nooit evenaren, maar familieleden meten ons wel af aan wat ze in de media te zien krijgen.' Aan het woord is Katrien, een referentiepersoon dementie die in haar voorziening schitterend werk leverde om de kwaliteit van de dementiezorg te verbeteren.

De uitspraak verraste me. Hebben we niet altijd gedacht dat medewerkers juist trots zouden zijn en zich ondersteund zouden voelen in hun werk, als dementie wat positiever in het nieuws zou komen? Dit blijkt niet vanzelfsprekend. Katrien althans – en met haar wellicht vele andere goed menende zorgverleners – voelt hierdoor extra druk op haar schouders. En dat kan natuurlijk niet de bedoeling zijn.

Katrien verraste me ook met haar perceptie dat de berichtgeving zo positief is. Is het niet allemaal kommer en kwel als het over dementie en ouderenzorg in de media gaat? Ikzelf had die indruk, maar enige bezinning doet me besluiten dat het de laatste jaren inderdaad best wel meevalt. De tijd van aanklachten lijkt weggeëbd. Positieve en hoopgevende documentaires en reportages hebben de bovenhand. Katrien verwees onder andere naar *Verdwaald in het geheugenpaleis*, een film die zowel in Vlaanderen als in Nederland een onverhoopt succes is gebleken. Nooit eerder trokken zoveel Vlamingen naar de bioscoop voor een documentaire. En onlangs wist de BBC-documentaire *Singing for the brain* (over zogeheten 'geheugenkoren') verschillende hulpverleners in Vlaanderen te enthousiasmeren om zelf met zo'n koor aan de slag te gaan. Een andere vaststelling: sinds enkele jaren bestaat er een liaisonfunctie geriatrie in de Vlaamse ziekenhuizen. Een medewerker uit de geriatrie kan geconsulteerd worden door andere afdelingen bij specifiek geriatrische problemen. Wat blijkt? Medewerkers op interne geneeskunde of heelkunde, om er maar enkele te noemen, beseffen stilaan dat ook geriatrische zorg complex is en een hoge specialisatiegraad vereist. Het respect voor de medewerker op geriatrie is groeiende. Nog een voorbeeld. Hoewel het een decennium geleden haast ondenkbaar was, zagen we de voorbije jaren op vele plaatsen in Europa politieke plannen om de dementiezorg te organiseren. Blijkbaar is het taboe op de ziekte voldoende gesleten om er als politicus de kop voor uit te steken.

Dient er zich voor dementiezorg – en bij uitbreiding de hele ouderenzorg – een nieuwe lente aan? Het heeft er alle schijn van. Er lijkt zich een elan te ontwikkelen dat de palliatieve zorg zo'n tien jaar geleden te beurt viel.

De vraag is hoe we dit lentezonnetje kunnen helpen uitgroeien tot een volwaardige zomerzon, symbool voor een deugddoende maatschappelijke waarden. Het antwoord laat zich raden: door ons werk goed te doen én er met opgeheven hoofd mee naar buiten te komen. Niet enkel met ideaalbeelden, want die helpen ons niet vooruit, zo leerde ik van Katrien. Ook niet door ons door anderen aan de schandpaal te laten nagelen. Ongenuanceerde berichten over mistoestanden werken enkel demotiverend en schrikken zowel cliënten als potentiële collega's af. De middenweg is ook hier zonder twijfel de meest heilzame.

En dat betekent dat wij, hoe we ook bij de zorg betrokken zijn, ons verhaal doen, vertellen over wat we doen en hoe en waarom. Dementie en dementiezorg van binnenuit laten zien, met het vallen en opstaan van cliënt en medewerker. Vertellen over wat goed gaat en wat minder goed en wat daar zoal mee samenhangt: in DENKBEELD, in de media, maar ook aan iedereen in je omgeving die het ook maar een beetje horen wil.

Patrick Verhaest